

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ: ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ОБРАЗОВАТЕЛНИТЕ ИНСТИТУЦИИ

доц. д-р Петя Данкова
Икономически университет – Варна

SUSTAINABLE DEVELOPMENT: CHALLENGES FOR EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Assoc. Prof. Petya Dankova, PhD
University of Economics – Varna, Bulgaria

Резюме

В условията на все по-голяма неотложност за постигане на устойчиво развитие на обществата и планетата, университетите са изправени пред предизвикателството активно да участват в този процес. Цел на настоящия доклад е да се обобщят възможностите на висшите образователни институции да допринесат за постигане на целите на устойчиво развитие. Обобщени са целите на ООН за устойчиво развитие и са изведени конкретни насоки, в които университетите могат да дадат своя принос за постигането им. Разгледана е въведената през 2023 г. световна класация на университетите QS World University Rankings: Sustainability, която отразява техния принос за постигане на устойчиво развитие. Представени са данни относно приноса на Икономически университет – Варна към реализиране целите на устойчиво развитие.

Ключови думи: устойчиво развитие, цели на ООН за устойчиво развитие, образование, висши образователни институции

JEL Класификация: Q01, I20, M00

Abstract

As the need to achieve sustainable development of societies and the planet becomes increasingly urgent, universities are called upon to play an active role in this process. The aim of this paper is to summarise the opportunities for higher education institutions to contribute to the achievement of the Sustainable Development Goals. It summarises the UN Sustainable Development Goals and outlines specific areas in which universities can contribute to their achievement. The QS World University Rankings: Sustainability, introduced in 2023, is discussed. Data on the contribution of the University of Economics - Varna to the implementation of the Sustainable Development Goals is presented.

Keywords: sustainable development, UN sustainable development goals, education, higher education institutions

JEL Classification: Q01, I20, M00

Въведение

От зората на своето създаване университетите са средища на генериране и разпространение на знания, образование на младите хора и формиране на техните ценности, задаване на посоки за бъдещо развитие на обществата. Това често е свързано с предизвикателства и с необходимост от умения да се отстояват непопулярни концепции и идеи. Една такава концепция е тази за устойчивото развитие – макар вече повече от половин век проблемите на устойчивото развитие на планетата да стоят във фокуса на множество

обществени дебати (United Nations, 1972),¹ те често не намират отражение в университетските учебни планове и програми. Постигането на устойчиво развитие, дефинирано като „развитие, което създава възможност за задоволяване потребностите на днешното поколение без да застрашава възможността на бъдещите поколения да задоволяват своите потребности” (United Nations, 1987), предполага балансирано следване на три групи цели – екологични, социални и икономически. На практика, икономическите цели обичайно са с приоритет над социалните и екологичните, което има своето обяснение както в самата логика на стопанските процеси като цяло и на конкурентоспособността на организациите в частност, така и в образователните рамки, които задават университетите в хода на обучението на своите студенти. Цел на настоящия доклад е да се обобщят възможностите на висшите образователни институции да допринесат за постигане на целите на устойчиво развитие.

Цели на ООН за устойчиво развитие

В стремежа си да доведе постигането на устойчиво развитие до известна конкретика, ООН дефинира седемнадесет глобални цели за устойчиво развитие, касаещи икономически растеж, социално включване и опазване на околната среда, които следва да бъдат постигнати до 2030 г. (United Nations, 2015)., по-конкретно:

- 1) изкореняване на бедността във всичките ѝ форми и навсякъде;
- 2) изкореняване на глада, постигане на продоволствена сигурност и по-добро изхранване, стимулиране на устойчиво селско стопанство;
- 3) осигуряване на здравословен живот и насърчаване благосъстоянието на всички хора от всички възрастови групи;
- 4) осигуряване на приобщаващо и справедливо качествено образование и насърчаване на възможностите за обучение през целия живот за всички хора;
- 5) постигане на равенство между половете и гарантиране правата на всички жени и момичета;
- 6) устойчиво управление на водите и осигуряване на достъп до вода и канализация за всички хора;
- 7) осигуряване на достъп до достъпна, надеждна, устойчива и съвременна енергия за всички хора;
- 8) насърчаване на траен, приобщаващ и устойчив икономически растеж, пълна и продуктивна заетост и достоен труд за всички хора;
- 9) изграждане на стабилна инфраструктура, насърчаване на приобщаваща и устойчива индустриализация и стимулиране на иновациите;
- 10) намаляване на неравенството в рамките на държавите и между държавите;
- 11) превръщане на градовете и селищата в приобщаващи, безопасни, стабилни и устойчиви места за живеене;
- 12) осигуряване на устойчиви модели на потребление и производство;
- 13) предприемане на спешни действия за борба с изменението на климата и неговите последици;²
- 14) опазване и устойчиво ползване на океаните, моретата и водните ресурси за устойчиво развитие;
- 15) опазване, възстановяване и насърчаване на устойчивото ползване на сухоземните екосистеми, устойчиво управление на горите, борба с

¹ За проблемите на устойчивото развитие на планетата се заговаря за пръв път преди половин век, в хода на състоялата се през 1972 г. в Стокхолм конференция на ООН по проблемите на околната среда.

² Рамковата конвенция на ООН по изменението на климата е основният международен и междуправителствен форум за преговори относно глобалния отговор на изменението на климата.

опустиняването, преустановяване на процеса на деградация на почвите, преустановяване загубата на биоразнообразие;

- 16) насърчаване на мирни и приобщаващи общества за устойчиво развитие, осигуряване на достъп до правосъдие за всички хора и изграждане на ефективни, отговорни и приобщаващи институции на всички равнища;
- 17) укрепване на средствата за изпълнение и възобновяване на глобалното партньорство за устойчиво развитие

Ролята на образователните институции и по-конкретно на висшите училища за постигане на устойчиво развитие е подчертана в комюнике на министрите на образованието от страните на Европейския съюз от м. ноември 2020 г.: *„Висшето образование ще бъде ключов фактор за постигане на целите за устойчиво развитие на ООН до 2030 г. Ние се ангажираме да подкрепяме нашите висши училища в използването на техния образователен, научноизследователски и иновационен капацитет за постигането на тези фундаментални глобални цели и да предоставяме нужните ресурси, за да гарантираме, че нашите системи за висше образование допринасят за постигането на целите за устойчиво развитие. Преминването към климатична неутралност е от съществено значение за всички нас, а учащите се трябва да бъдат подготвени за нови "зелени" работни места и дейности.“* (Rome Ministerial Communique. (2020)

Роля на университетите за постигане на устойчиво развитие

В контекста на казаното възниква въпросът как могат университетите да допринесат за насърчаване и постигане на устойчиво развитие. Университетите имат възможността да предоставят висококачествено образование, да провеждат научни изследвания и да подпомагат създаването на иновации (4-та и 9-та цели на ООН за устойчиво развитие). Утвърдените университети са влиятелни членове на гражданското общество (16-та цел на ООН за устойчиво развитие) и в качеството си на такива те могат да насърчават и участват в различни местни и международни партньорства (17-та цел на ООН за устойчиво развитие). Като спомагат за постигането на тези четири цели, университетите могат да допринесат съществено и за всички останали цели на устойчивото развитие (European University Association, 2020).

Конкретните насоки, в които университетите могат да дадат своя принос за постигане на устойчиво развитие, могат да бъдат обобщени както следва:

- *Обучение на студенти.* В университетските учебни планове и програми, в контекста на съответните специалности, следва да бъдат включвани дисциплини и отделни тематични единици, касаещи същността и същността на устойчивостта и устойчивото развитие, както и пътищата за тяхното постигане. Това е от съществено значение за обучението и възпитанието на бъдеща работна сила, която е добре подготвена за справяне с различни екологични и социални предизвикателства.

- *Провеждане на научни изследвания.* Научноизследователската работа е във фокуса на дейността на академичния състав на всеки университет. През последните години, с извеждането на проблемите на устойчивото развитие на преден план, са налице все повече възможности за провеждане на научни изследвания в тази област, в това число и чрез проектно финансиране. Иниципирането и извършването на задълбочени научни изследвания във всяко едно от трите направления на устойчивото развитие (социално, екологично, икономическо) е от ключово значение за разбиране корена на тази проблематика и пътищата за разрешаването ѝ.

- *Разпространение на знания и идеи.* Университетите представляват специфичен форум за споделяне на идеи, знания и резултати от научни изследвания с широката общественост чрез съответни конференции, дискуссионни кръгли маси, публикации, публични лекции и др. По този начин университетите могат да повишат осведомеността на

обществеността по отношение въпросите на устойчивото развитие и да подпомогнат вземането на информирани решения на местно, национално и международно равнище.

- *Ангажиране на обществеността.* Университетите могат да си сътрудничат с местните общности и организации за справяне с предизвикателствата на устойчивото развитие. Това може да включва работа по проекти за развитие на общността, партньорство с местния бизнес за прилагане на устойчиви практики, предоставяне на експертна помощ на местния бизнес и местната общинска власт по отношение прилагане на политиките за устойчивост и др. под.

- *Изграждане на партньорски мрежи.* Университетите могат да инициират партньорства между предприятия, местната власт, неправителствени организации и други академични институции, които да обединят усилията си за постигане на целите за устойчиво развитие. Тези партньорства могат да доведат до разработването на съвместни изследователски проекти, политически инициативи и практически решения.

- *Иновации и предприемачество.* Университетите могат да насърчават студентите и академичния състав за разработването на устойчиви решения, продукти и технологии. Те могат да предоставят възможности за инкубационни програми, финансиране и наставничество на екипи, работещи по проекти с положително въздействие върху обществото и околната среда.

- *Въздействие върху ценностите и нагласите на студентите и обществото като цяло.* Университетите могат съществено да допринесат за формиране у студентите, а оттук и у обществото като цяло (чрез мултиплициращ ефект) на такива ценности и нагласи, които насърчават прилагането на принципите на устойчиво развитие.

- *Въздействие при формулирането на държавни и общински политики.* Посредством провеждане на научни изследвания и експертни анализи университетите могат да влияят върху процесите на формулиране на политики на различни нива. Университетите могат да предоставят съответни анализи, насоки и препоръки на общински и държавни органи, както и на международни организации, като по този начин допринасят за формулирането на ефективни политики в сферата на устойчивото развитие.

- *Управление на университетския сграден фонд.* Университетите могат да бъдат добър пример за останалите организации и институции, като прилагат устойчиви практики при управлението на своите сгради, като например възприемане на енергийно ефективни технологии, намаляване на потреблението на вода, управление на отпадъците, насърчаване на рециклирането и др. под.

- *Международно сътрудничество.* С оглед глобалния характер на предизвикателствата пред устойчивото развитие, университетите могат инициират и участват в международно сътрудничество за трансграничен обмен на знания, ресурси, опит и екипи. Това може да допринесе за справяне с редица проблеми, които надхвърлят националните граници.

Определяне на устойчиво развитие на университетите – класация на университети QS World University Rankings: Sustainability

С оглед значимостта на приноса на висшите училища за реализиране целите на ООН за устойчиво развитие, възниква въпросът как може да бъде определено доколко даден университет върви по пътя на постигане на устойчиво развитие. Един от инструментите, който следва да бъде споменат в тази връзка и който тепърва ще придобива популярност е класацията за устойчивост на университетите QS World University Rankings: Sustainability. Тя беше обявена през м. октомври 2022 г. и беше изчислена и публикувана за пръв път през 2023 г. от Quacquarelli Symonds, един от един от водещите световни източници на информация за сектора на висшето образование в цял свят (QS,

2023). По думите на Дж. Търнър, главен изпълнителен директор на Quacquarelli Symonds „QS има за цел да предостави на бъдещите студенти независим поглед върху приноса на университетите за постигане подобряването на устойчиво развитие, както да подпомогне университетите в процеса на мониторинг на техния напредък в хода на изпълнението на техните ESG стратегии и за намиране на решения на безпрецедентните глобални предизвикателства“ (PRNewswire, 2022).

ESG (environmental, social, governance)³ стратегиите целят да идентифицират екологичните, социалните и управленските фактори, които влияят върху функционирането на съответните организации и които следва да бъдат съобразени при планиране и изпълнение на дейността им. С приетата от Европейския парламент в края на 2022 г. Директива за отчитане на корпоративната устойчивост (ЕС, 2022) възприемането на ESG стратегии и цялостната свързана с това отчетност придобива все по-императивен характер по отношение на бизнес организациите. Това обаче ще придобива все по-голямо значение и за висшите училища, което се доказва от въвеждането на рейтинга QS World University Rankings: Sustainability.

По-конкретно, QS World University Rankings: Sustainability включва следните елементи от дейността на университетите:

- *Социално въздействие:*
 - Равенство;
 - Обмен на знания;
 - Въздействие на образованието;
 - Трудова пригодност и възможности за професионална реализация;
 - Качество на живот.
- *Въздействие върху околната среда:*
 - Устойчива институция;
 - Устойчиво образование;
 - Устойчива научноизследователска дейност.
- *Управление (governance).* Този елемент предполага образователната институция да публикува линк към протоколите от заседанията на своите органи на управление, да включва студенти в своите органи на управление, както и да има сформирана комисия по научноизследователска етика. Заедно с това, университетът трябва да демонстрира ангажираност за справяне с климатичната криза и да възприеме научноизследователска култура, съобразена с целите за устойчиво развитие на ООН за устойчиво развитие.

Към момента на разработване на този доклад, в QS World University Rankings: Sustainability са включени 146 европейски университета, като нито един не е от България.

Устойчиво развитие в Икономически университет – Варна

В Икономически университет – Варна проблемите на устойчивото развитие все още не стоят във фокуса на вниманието на университетското ръководство. През 2019 г. е утвърдена мандатна програма за развитие на университета за периода 2019 – 2023, която включва 40 цели в 8 приоритетни области, като за постигането на всяка една от целите са формулирани конкретни задачи. Нито една от 40-те цели не касае проблемите на устойчивото развитие. (ИУ – Варна, 2019). Внимателният преглед на мандатната програма сочи, че единствено в приоритетна област „Маркетинг и комуникации“, цел

³ Околна среда, общество, управление

„Разработване на цялостна маркетингова концепция на ИУ-Варна“ е предвидено изпълнението на задачата „Разработване на концепция за развитие на „Зелен университет““.⁴

Що се отнася до научните интереси и приоритети на преподавателите в университета, то устойчивото развитие и свързаната с него проблематика също не е особено на фокуса. Прегледът на реализираните научни проекти за периода 2014 – 2023 година показва, че за последните 10 години в Икономически университет – Варна са разработени 79 научни проекта, от които 10 са посветени на устойчивото развитие (таблица 1). В началото на 2021 г. приоритетните области на научноизследователска дейност на Икономически университет – Варна бяха актуализирани и като една от петте приоритетни области беше изведена „зелена икономика и устойчиво развитие“ (ИУ – Варна, 2021). Както сочат данните от таблица 1, тази промяна не е довела до увеличаване на научния интерес към тази област (ИУ – Варна, 2023).

Таблица 1

Научни проекти (НП) в ИУ – Варна посветени на устойчивото развитие (УР), 2014 – 2023 г.

Година	Общ брой НП	Брой НП посветени на УР	Тема на НП
2014	13	1	Влияние на стратегията на Европейския съюз за устойчиво развитие върху българския строителен бизнес
2015	8	0	/
2016	7	2	- Иновационни модели в кръговата икономика: предизвикателства и възможности за българските МСП - Изследване на интеркултурната комуникация като фактор за устойчив туризъм
2017	5	0	/
2018	9	1	Релацията активизъм – устойчиво потребление
2019	7	1	Устойчивото развитие и строителството в градска среда
2020	7	2	- Мониторинг на устойчивото развитие на морска туристическа дестинация - Съвременни подходи за устойчиво управление на агрохранителна верига
2021	7	0	/
2022	7	1	Развитие на регионални бизнес модели чрез «зелени инвестиции»
2023	9	2	- Устойчиви потребителски действия на варненските домакинства – възможни причини - Управление на секторите на биоикономиката в прехода към устойчивост на икономиката в България

Източник: ИУ – Варна (2023). Архив проекти в предходни години

⁴ В рамките на изпълнението на тази задача е извършено засаждане на дръвчета, изграждане на къщички за птици и др. под.

По отношение на интегрирането на проблемите и предизвикателствата пред устойчивото развитие в учебното съдържание, в учебните планове на някои от специалностите студентите на Икономически университет – Варна изучават дисциплина, посветена на проблемите на устойчивото развитие. Това, обаче, е все още изключение, отколкото правило.

Заключение

С оглед на значимите кризи, с които се сблъска светът през последните години, постигането на целите на ООН за устойчиво развитие до 2030 година се превръща във все по-голямо предизвикателство. Във връзка с това, все повече ще нараства ролята на висшите образователни институции за принос към устойчивото развитие, което се потвърждава и от въвеждането на класацията QS World University Rankings: Sustainability. Университетите следва да актуализират своите учебни планове и програми и да включат в тях съответни дисциплини и теми посветени на устойчивото развитие, да извършват научни изследвания, да разпространяват информация и знания, да провеждат научни форуми, да инициират на партньорства и проекти по проблемите на устойчивото развитие. В приетата на 28.09.2023 г. от Академичен съвет на Икономически университет – Варна мандатна програма на университета за периода 2023 – 2027 г. е предвидено изпълнението на задача „стимулиране на инициативи, свързани с устойчивото развитие“. Това ни дава основание да считаме, че Икономически университет – Варна също ще даде своя принос за постигането на тази предизвикателна цел.

Използвана литература

17. ЕС (2022). Директива (ЕС) 2022/2464 на Европейския парламент и на съвета от 14 декември 2022 година за изменение на Регламент (ЕС) № 537/2014, Директива 2004/109/ЕО, Директива 2006/43/ЕО и Директива 2013/34/ЕС, по отношение на отчитането на предприятията във връзка с устойчивостта. Достъпна онлайн: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A32022L2464> [Последно достъпен на: 30/09/2023]
18. ИУ – Варна (2023). Архив проекти в предходни години. Достъпно онлайн: <https://www.ue-varna.bg/bg/p/8293/nauchna-deynost/nauchni-proekti/arhiv-proekti-v-predhodni-godini> [Последно достъпен на: 30/09/2023]
19. ИУ – Варна (2021). Научни приоритети. Достъпно онлайн: <https://www.ue-varna.bg/bg/p/8070/za-nas/universitetat/nauchni-prioriteti> [Последно достъпен на: 30/09/2023]
20. ИУ – Варна (2019). Стратегия за развитие на Икономически университет – Варна. Достъпна онлайн: <https://www.ue-varna.bg/bg/p/7831/za-nas/strategia-za-razvitie> [Последно достъпен на: 30/09/2023]
21. European University Association (2020). Universities and Sustainable Development Towards the Global Goals. [Online] Available at: <https://eua.eu/downloads/publications/universities-and-sustainable-development-towards-the-global-goals.pdf> [Accessed: 18/09/2023]
22. PRNewswire (2022). QS World University Rankings: Sustainability 2023. <https://www.prnewswire.com/news-releases/qs-world-university-rankings-sustainability-2023-301659524.html> [Accessed: 30/09/2023]
23. Rome Ministerial Communique. (2020). Available online at: https://www.ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf [Accessed: 30/09/2023]
24. QS (2023). Quacquarelli Symonds. <https://support.qs.com/hc/en-gb> [Accessed: 30/09/2023]

25. United Nations (1972). Report of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, 5-16 June 1972. Also available online: <https://digitallibrary.un.org/record/523249?ln=en>
26. United Nations (1987). Report of the World Commission on Environment and Development “Our Common Future”. Also available online: <https://digitallibrary.un.org/record/139811?ln=en>
27. United Nations (2015). Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Also available online: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>

Информация за контакт с автора:

доц. д-р Петя Данкова

Икономически университет – Варна, катедра „Индустиален бизнес и логистика“

E-mail: dankova@ue-varna.bg